

DEDEM KORKUT DER Kİ

Dede Korkut Destanları'nın Mirası Üzerine
Gösterge Bilimsel ve İdeolojik Analiz Teknikleriyle
Akademik Bir İnceleme

CENGİZ ANIK

alBaraka
Yayınları

PROF. DR. CENGİZ ANIK

1992-2013 yılları arasında Gazi Üniversitesi'nde görev yapan Anık, hâlen Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü öğretim üyesidir.

İletişim bilimi, iletişim sosyolojisi, siyasal iletişim, yöntembilim, halkla ilişkiler ve endüstriyel ilişkiler alanlarında yayımlanmış kitapları ve çok sayıda makalesi bulunan Anık, kamuoyu araştırmaları yürütmüş, siyasal kampanyalar yönetmiş ve bazı kamu kuruluşlarının kurumsal iletişim etkinliklerini koordine etmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	13
GİRİŞ.....	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
İNSAN VARLIĞININ KATMANLARI.....	19
1.1. Yoksunlaştırma Operasyonlarının Katmanları	20
1.1.1. İçgüdüsel İnsan	21
1.1.2. Egoist ve Narsist İnsan	23
1.1.3. Pragmatik ve Oportünist İnsan.....	25
1.1.4. Rasyonel İnsan.....	29
1.1.5. Labirentten Çıkış Yolu.....	31
1.1.5.1. Çıkış Yolunu Projekte Eden Zihinsel Enstrümanlar	32
1.1.5.2. İnsan Varlığının Özgün Performansı Praksis	37
1.1.5.3. Praksis Olarak Eyleyen Varlığın Üretimleri	42
1.1.4.4. Psikolojik Çöküntü Labirentinden Çıkış Yöntemi	45
1.2. İnsan Varlığının Ahlak ve Erdem Katmanları	46
1.2.1. İrade Beyanının İşletilmesi.....	47
1.2.2. Konformizmin Tertip ve Tesisi	50
1.2.3. Ahlak ve Erdem Katlarına Yükseltilerek Direnç Kazandırma	52

1.2.4. Sosyal Kontrol Mekanizmaları.....	56
1.2.5. Sosyal Kontrolün İşlevi.....	71
1.2.6. Toplumsal Değerlerin İşlevi ve İnşası	74

İKİNCİ BÖLÜM

İNSANİ DEĞERLERİNDEN ARINDIRILAN

MODERN BİREY.....	81
2.1. Değersizleştirilen Modern Birey	86
2.1.1. İki Kült Ölüm ve İki Travmatik Eşik	87
2.1.2. Modern “Dehumanisation”	91
2.1.3. Kurumsal Hegemonya	96
2.1.3.1. Kurum-Kamu İlişkileri	97
2.1.3.2. Yöneten Yönetilen İlişkilerinde Temsiliyet.....	100
2.1.4. Özne Olma Kudretini Kaybeden Modern Birey	105
2.2. Sanal Cennetlerde Değer Arayışı.....	110
2.2.1. Geleneksel ve Dijital Medya	112
2.2.2. Meta Fetişizminden Enformasyon Fetişizmine	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEDE KORKUT DESTANLARI'NIN

GÜNÜMÜZDEKİ ANLAM ALANI.....	119
3.1. Dede Korkut Destanlarının Mahiyeti ve Nitelikleri	121
3.1.1. Dede Korkut Kitabı ve Dede Korkut İsminin Mahiyeti.....	121
3.1.2. Dede Korkut Destanlarının Nitelikleri.....	127
3.2. İdeolojik Analiz Tekniği ve Analiz Kriterleri.....	136
2.2.1. Fikrî İskeletin (İdeolojinin) İşlevi	137
2.2.2. İdeolojik Analiz Tekniğinin Kriterleri	142
3.3. Dede Korkut Destanlarının Analizi.....	145

3.3.1. Dede Korkut Destanları'nın İnşa Sürecine Dair Bir Model Önerisi	145
3.3.2. Dede Korkut Destanlarının Gösterge Bilimsel ve İdeolojik Analizi	151
3.3.2.1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'na Dair Analizler.....	152
3.3.2.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destana Dair Analizler.....	162
3.3.2.3. Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanına Dair Analizler.....	174
3.3.2.4. Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Destana Dair Analizler.....	183
3.3.2.5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı'na Dair Analizler.....	194
3.3.2.6. Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'na Dair Analizler.....	200
3.3.2.7. Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Destanı'na Dair Analizler.....	207
3.3.2.8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destana Dair Analizler.....	210
3.3.2.9. Begil Oğlu Emre Destanı'na Dair Analizler.....	216
3.3.2.10. Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'na Dair Analizler	221
2.3.2.11. Salur Kazan Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destana Dair Analizler	228
3.3.2.12. İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destana Dair Analiz.....	234
3.3.2.13. Salur Kazan'ın Ejderhayı Öldürdüğü Boy Destanı'na Dair Analiz	240
SONUÇ.....	257
KAYNAKÇA.....	269

indirmiyorsunuz. Reklamınızın çokça yapılmasıyla “görünür” hâle geliyorsunuz. Görücü kimler? Hangi türden görücülere göründüğümüzü inanın bilmiyorum. Ama görücü görsün diye 1000 dolardan 5000 dolara kadar (Dikkat! Türk parasıyla şimdilik, benim aylık maaşım ile yıllık maaşım arası bir rakam...) para yatırıldığını ve bu para sayesinde “en birinci” endekslerde makalenizin çıktığını ve bu sayede “pek havalı” bir akademisyen olduğunuzu biliyorum! Kaba bir hesap yaptım: Bugüne kadar yazdığım kitaplardan makale üretsem en az yüz tane çıkar. En ucuz endeks bedeli ödesem 100 bin dolar! Bu miktar, bir ömür boyu sahip olamadığım servet.

Parasını ziyadesiyle almadan kitap yayımlamayan yayıncılar da haklı: Bedava dağıtsan bile kimse kitap okumaz.

Neden okusun ki? Kitap okumak demek her şeyden önce kitaptaki her bir kelimenin anlamını hayal etmek demek. Yetmez! Kelimelerle kurgulanan cümlelerin, dilbilgisel (“grammatical”) kalıplarını (paradigmatik) kavramak, cümlenin anlam alanına vakıf olmak (sentaktik) ve okuduğu cümlenin yaşam alanında (“lifeworld”) ne demek olduğunu, ne işe yaradığını, ne tür durumlarda kendisine lazım olacağını (pragmatik) muhakeme etmek zorunda. Düşünün; kitaptaki bütün kelimelerin yan anlamlarına, çağrışımsal anlamlarına akıl yetirecek, metaforları, metanomileri, örtmeceleri bulmaca gibi çözecek, konu dokusunu bellekte tutacak, sistematik bütünlüğü gözden kaçırmayacak vesaire...

Hâlbuki ona ses ve görüntü sunsanız ve bu kadar zahmetten kurtarsanız ne kadar mutlu edersiniz. Bir de sakın ola ki “fare kapanının testere dişlerine kapılsın diye peynir yemi kullanılır” gibi kafa karıştırıcı laflar edip sinirini bozmayın, moralini yerle bir etmeyin.

Diyorum ki bu kitabı yayınlamak ve üstüne üstlük yazarının telif hakkını takdir etmek fazlasıyla özveri istiyor. Bu nedenledir ki Albaraka Yayınları Genel Müdürü Dr. Ahmet Faruk Çağlar, Albaraka Yayınları yayın ekibi ile sevgili Fahri Ercan takdir ve teşekkürü fazlasıyla hak ediyorlar.

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Dedem Korkut Der Ki adlı eserimizin ikinci baskısıyla yeniden huzurlarınızdayız. Bizim gibi yazarlar için ikinci baskı görmek nadir bir ayrıcalıktır. Okur sayımızın azlığı nedeniyle bu teveccühün eksikliğini doğal karşılarız. Buna alınganlık göstermeyiz çünkü bizler kitapları gelir beklentisiyle yazmayız. Okuyucumuz azdır ama özür, bize de bu yeter.

Bir başka gerçek daha var: Bizim gibi yazarların kitapları yavaş okunur, yavaş tüketilir. Bu yüzden yayınevleri genelde az sayıda baskı yapar. Yeni baskı yapsalar bile çoğu zaman haberimiz bile olmaz. Onlara da hak veriyoruz. Bir de şu ihtimal mevcut: Korsan kopyalara ulaşmak daha kolay olduğu için, okuyucu sayımız kitap satış sayısından belki daha fazladır. Zaten bizim kitaplarımız kitaplıkta prestij vesilesi sayılmaz. Biz popüler yazarlar değiliz; bizi okuyanlar, bununla bir ayrıcalık veya övgü kazanmaz.

Bu girizgâhı aslında Albaraka Yayınları'na teşekkür etmek için yazıyorum. Farklı bir sektörün temsilcisi olmalarına rağmen Albaraka, çok değerli eserler yayımladı ve kısa sürede Türkiye'nin en seçkin kitaplıklarından birini oluşturdu. Hem bu kitaba gösterdikleri teveccühten hem de yayıncılıktaki başarılarından dolayı kendilerine teşekkür ediyor, aynı zamanda sadık bir okurları olarak gönülden tebrik ediyorum.

Dedem Korkut Der Ki'nin ilk baskısında önsöze şöyle başlamıştım: “Pandemi sürecinde berrak bir biçimde tanık olduk ki insanın insan olma serüveninin sonuna geldik. Bu gezegendeki milyon yılı bulan insanlık yolculuğu bitiyor.”

Bu cümleyi o dönemin karamsarlığıyla değil insanlığın özünü bağının hızla koparıldığını gözlemlediğim için yazmıştım. Bugün de

aynı kanaatteyim. Uzak diyarlardaki akademilerde dillendirilen “beyin çürümesi” kavramı ve yapay zekâya yönelik eleştiriler, o günden bugüne fikrimi daha da teyit etti. Yine de bu toprakların çocuğu, bu kültürün evladı olarak umudumu tamamen kaybetmiş değilim.

Dede Korkut, bize insanın üç temel erdemini işaret ediyor: Bilgelik, velilik ve alplik... Bilge kişi, öngörü sahibidir, ileriye görür, stratejik düşünür, toplumu doğru yöne sevk etme yetisine sahiptir.

Veli kişilik, ahlakı ve fazileti temsil eder; Allah’ın hoşnut olacağı bir kul olma gayretidir.

Alp kişi ise gözü pek, mert ve yiğittir. Sözü’nün eri, adaletin yılmaz savunucusudur, zorluklardan korkmaz.

Dede Korkut’un tarif ettiği insan; hakimdir, hakemdir, en karmaşık meseleleri çözer, adil hükmüyle topluma huzur getirir. Etrafındakilere yön gösterir, ilham kaynağı olur. Sözü güvenilir, gönlü şifalıdır.

Bu kişiliklerin en dikkat çekici yönlerinden biri de “ad verme” kudretidir. Bu sadece bir isim koyma değil yöneticilerin belirlenmesinde ve sürekli denetlenmesinde aktif bir rol üstlenmektir. Bu yönüyle Dede Korkut, toplumsal düzenin sağduyusudur.

Dede Korkut’un gönlünü kazanan kişi ise kelam ustasıdır; söz sanatında, nesirde, şiirde mahirdir. Hitabetiyle gönülleri fetheder.

Netice olarak Dede Korkut bize nasıl bir insan olmamız gerektiğini öğütler. O, kültürel mirasımızın derinlerinde yaşayan bir ruhtur. Hayatı sadece dünya ile sınırlı görmez, bizi sonsuzluk deryasına davet eder.

Ve bugün sorumuz şudur:

İnsaniliğimizi hızla kemiren bu ‘network’ten çıkıp yeni bir hayal ve anlam dünyasına geçebilir miyiz? Eğer insanın değişimi çevresel koşullardan ibaretse bu dünyanın dışındaki başka bir varoluş biçimi için zihnimizde hâlâ bir umut filizleniyor olabilir mi?

Albaraka Yayınları’nın kıymetli yayın ekibine bir kez daha teşekkür ediyor, başarılarının daim olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Cengiz ANIK
Temmuz / 2025